

Exoten, een gevaar voor inheemse soorten?

Bert Maes, Chris Rövekamp

Om zeer uiteenlopende redenen planten we allerlei bomen en struiken, die hier van nature niet thuishoren. Op een enkele uitzondering na, veroorzaken die exoten geen problemen. Zijn er gewassen die zich 'misdragen' en hoe ernstig is dan hun gedrag?

Het aanplanten van exoten – soorten van vreemde herkomst – is om hun esthetische waarden, economische betekenis of uit verzameldrift/liefhebberij al lang geleden begonnen. Met name de grootschalige, op houtteelt gerichte bosaanplantingen met exoten, hebben de afgelopen vijf, zes eeuwen het Europese boslandschap aanzienlijk veranderd. De meer natuurlijke bossen zijn hierdoor naar de marge verdrongen. In sieraanplantingen – privaat en openbaar – wordt op zinvolle wijze gebruik gemaakt van de extra sierwaarden van exoten.

In het dichtbevolkte West-Europa is vorige eeuw ook een tegenbeweging ontstaan die pleit voor behoud en ontwikkeling van meer natuurlijke vegetaties. Zo ontstonden natuurreservaten en natuurgebieden waar expliciet behoud en ontwikkeling van de natuur voorop staan en exoten worden geweerd. In Nederland is die wens tot bescherming van de natuur ook vertaald in overheidsbeleid.

Welke plek hebben exoten in de ecologie?

Exoten leven in hun herkomstgebieden samen met allerlei ongewervelde diersoorten, schimmels, korstmossen en mossen. Maar in een totaal vreemde omgeving ontbreken die organismen. Verder zijn insecten en schimmels merendeels specifiek in hun gastheer. Ze passen zich niet snel aan nieuwkomers aan. Zo zijn er twee luizensoorten die bladsteelgallen veroorzaken in de inheemse zwarte populieren. Deze luizen zijn zo gespecialiseerd dat ze absoluut niet voorkomen op Canadese populieren, die genetisch toch voor de helft uit zwarte populier bestaan. Onze zomereiken bieden zelfs gastvrijheid aan meer dan driehonderd organismen. De Amerikaanse eik, die al sinds 1724 in Europa voorkomt, herbergt daar nog geen 10% van. In ecologisch opzicht is dat dus pure armoede!

In tuinen en parken heeft die ecologische armoede overigens ook voordelen. Je hebt minder last van luizen en geen druipende bomen met roetschimmels. De lastige eikenprocessierups heeft vooral oog voor de zomereik, de Amerikaanse eik laat hij merendeels links liggen. Een tuin met fluweelboom, robinia,

Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik heeft ook zo gezien beslist voordelen boven een tuin met winterlinde, vlier en inlandse vogelkers.

Hoe zit het met de angst voor natuurverdringing?

Toch kan een aantal exoten in korte tijd het aanzien van een vegetatie ingrijpend veranderen. In bossen en natuurlijke terreinen kunnen ze de overhand nemen; bij gebrek aan “vijanden” soms zelfs de natuurlijke begroeiing verdringen en daarmee ook de begeleidende fauna. In die situaties vormen exoten een bedreiging voor de genenbronnen van de oorspronkelijke flora en fauna in natuurgebieden. Dit gedrag – massaal uitbreiden ten koste van de oorspronkelijke soorten – is bekend van onder meer: robinia, Amerikaanse vogelkers,

Amerikaans krentenboompje, Amerikaanse eik, Amerikaanse veenbes (cranberries), appelbes, witte kornoelje, tamme kastanje, douglas en de Japanse duizendknoop, om ook eens een min of meer kruidachtige soort te noemen. Op plaatsen waar deze boom- of struiksoorten massaal groeien, is op den duur vrijwel geen natuurlijke ondergroei meer mogelijk. Voor de ecologie ter plaatse is dat een ramp. Enkele voorbeelden: de hellingbossen van de Sint Pietersberg en de Wageningse Berg zijn zeer negatief beïnvloed door *Robinia pseudoacacia* en *Acer pseudoplatanus* en diverse bossen in de duinen en op de Drentse zandgronden zijn ingrijpend veranderd door toedoen van *Amelanchier lamarckii* en *Prunus serotina*.

• Amelanchier lamarckii.
Foto: Ronald Houtman

Inmiddels is bijna driekwart(!) van onze circa honderd inheemse boom- en struiksoorten zeldzaam geworden of bedreigd in hun voortbestaan. Met name wilde appel, wilde peer, wilde rozen- en bramensoorten, wegedoorn, wintereik en jeneverbes worden ernstig bedreigd. De jeneverbes is zelfs bij wet beschermd, maar legt toch nog altijd op veel plaatsen het loodje door toedoen van exoten.

Veroorzaken alle exoten evenveel problemen?

De ontwikkelingen rond exoten hebben in veel landen een lastig te overbruggen tegenstelling veroorzaakt tussen met name bosbouwers en biologen. Enige relativering is hier echter op z'n plaats. Met onze ongeveer honderd inheemse boom- en struiksoorten, die hier na de ijstijd zijn geïmmigreerd, zijn we bepaald niet rijk bedeed. Daar staan naar schatting meer dan drieduizend niet-inheemse houtige soorten tegenover. Dat is dus dertig keer meer. Dit getal in aanmerking genomen, is het eigenlijk verbazingwekkend hoe weinig soorten op enige schaal problemen veroorzaken. In feite gaat het om nog geen tien soorten, dat is dus minder dan 0,3% van alle exoten.

Wel zijn er in toenemende mate uitheemse soorten die uitzaaien, maar dan in verstedelijkte gebieden en langs de rivieren. Het gaat hier om onder meer: *Cotoneaster*, *Spiraea*, plataan, eik, esdoorn, vlinderstruik en Zweedse meelbes. Het zijn overwegend soorten met vruchten en zaden die door vogels worden gegeten of met zaden die gemakkelijk door de wind worden verspreid. Zonder hulp van vogels of wind breiden exoten zich hooguit massaal uit op de plek van aangeplant en de naaste omgeving daarvan. Een Amerikaanse vogelkater kan zich in tien jaar tijd tot zo'n 200 m verder uitzaaien, maar doet dat doorgaans alleen onder specifieke omstandigheden.

Over het algemeen veroorzaken die paar "lastige" exoten pas een plaag na verstoring van het terrein, bijvoorbeeld door bewerking, verdroging of vermessing van de bodem. Doch ook inheemse boom- en struiksoorten, zoals bramen, kunnen onder zulke omstandigheden massaal optreden. De verbraming van verdroogde bossen is bijvoorbeeld een ecologisch probleem van vooral de laatste decennia. Vele karakteristieke boskruiden zijn al door toedoen van inheemse bramen verdwijnen.

Kunnen exoten ook verrijkend werken?

Waar de dynamiek in productiebossen geleidelijk aan verdwijnt, kan de vegetatie zich ook weer in positieve zin ontwikkelen. In bossen van grove den en larix in Drenthe, op de Waddeneilanden en hier en daar in de Hollandse duinen hebben zich soorten gevestigd die in oorsprong in de naaldbossen van Noord- en Oost-Europa voorkomen, zoals: dennenororchis, linnaeusklokje, kleine keverorchis en wintergroen. Al na enkele decennia zijn de eerste soorten in staat zich hier als naaldbosneofyt te vestigen. Een probleem is wel dat het om productiebossen

gaat. Na verloop van tijd worden die weer gekapt. Door de plotselinge verandering van het milieu en de sterke toename van de dynamiek verdwijnen dan de neofyten weer.

Ook een aantal vogels heeft geprofiteerd van de aanplant van grootschalige naaldhoutbossen. In dit type bos zijn de meeste mezensoorten te vinden, evenals de op naaldhoutzaden gespecialiseerde kruisbekken. Daarnaast hebben roofvogels als havik en sperwer, zeker in het verleden, veel baat gehad bij dit bostype. En dan zijn er nog de vele specialisten onder de schimmels. Ook die hebben geprofiteerd van de naaldbossen, bijvoorbeeld in de IJsselmeerpolders.

Curieus is dat in de nieuwe Flora- en Faunawet een strenge regelgeving is opgenomen over de invoer van exotische diersoorten. Een Amerikaans lieveheersbeestje komt hier niet zomaar binnen. Maar voor uitheemse planten biedt deze wet weinig belemmeringen.

Wat kunnen we hieruit concluderen?

Zoals zo vaak bestaat er geen eensluidende mening over de betekenis van exoten voor onze flora en fauna. Wel zou men kunnen vaststellen dat in huidige en toekomstige natuurterreinen weinig plaats is voor exoten. Vanwege hun versturende en verdunnende werking in bestaande terreinen, verdringen ze er de toch al spaarzame en achteruitgaande, oorspronkelijke genenbronnen.

Maar er is op zich niets mis mee dat exoten buiten natuurterreinen worden aangeplant. Exoten in tuinen, parken en productiebossen zijn zelfs meer dan welkom. Ze vergroten er de esthetische variatie en mogelijkheden. Juist omdat die exoten hier van nature niet thuishoren, beperkt hen dat in hun voortplanting. De meeste soorten blijven daardoor gewoon op de plaats waar ze zijn aangeplant.

Vraag en aanbod

Te koop: zaad van *Hamamelis intermedia* ×, J. van Heijningen, Breda.
Telefoon: 076-5655114.